

พุทธธรรมกับการพัฒนารัฐศาสตร์

Buddhadhamma and Political Sciences Development

ไพศาล เครือแสง

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

phisarn_sarn@hotmail.com

บทคัดย่อ

หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการปกครองบริหารงาน หรือในการปฏิบัติหน้าที่ของตน ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนานักการปกครองว่าด้วยการนำเอาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนามาปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันในสังคม เป็นเรื่องของระบบการปกครอง พุทธวิธีการปกครอง ที่สอดคล้องกับหลักรัฐศาสตร์พื้นฐาน เช่น พุทธธรรมที่เป็นฐานรากของปกครอง ให้ความสำคัญในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างผาสุก การพัฒนาจริยธรรมของนักปกครอง คือจุดเริ่มต้นจากธรรมาธิปไตย ยึดถือธรรมเป็นใหญ่ ความถูกต้องดีงามเพื่อเสริมสร้างความปรองดองสามัคคีธรรมของคนในสังคม นอกจากนี้ แนวคิดพุทธธรรมยังช่วยพญูรักษาฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม ด้วยหลักศีล 5 และมรรค 8 เป็นเครื่องชี้แนะ และนำไปสู่กระบวนการตื่นรู้คือพุทธรัฐศาสตร์ เป็นนักปกครองที่ดี (Good government) และประชากรที่ดี (Good citizen) โดยอาศัยอำนาจความดีที่เกิดจากการประพฤติตนให้มีคุณธรรม ใช้อำนาจนั้นในการปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นในรูปแบบของการบริหารจัดการบ้านเมือง ให้เกิดประโยชน์สุขแก่คนหมู่มาก เป็นที่ยอมรับและพอใจของทุกฝ่ายในสังคม อำนวยประโยชน์สุขให้ทั้งตนเองและบุคคลอื่น ในการอยู่ร่วมกันในสังคมและแห่งสันติสุข

คำสำคัญ : พระพุทธศาสนา, รัฐศาสตร์.

Abstract

The principles of Buddhadhamma in Buddhism are the restrain of administration or performing their duties for being the guideline to governor development on the application of the Buddhist teachings of Buddhism for the practice in coexistence in society, it's about governing system, Buddhist ways about government that is consistent with the basic political principles, such as Buddhadhamma is the foundation of government, giving importance to living together in a society like happiness, the ethics development of governor is the beginning of the

Dhammādhipeyya (the supremacy of righteousness) which is the main adherence of Dhamma, the correctness of goodness in order to strengthen the harmony and unity of people in society. In addition, the concept of Buddhaddhamma also helps to preserve the environment by five precepts and the noble eightfold paths, that guide and lead to the awareness process that is Buddhist political sciences, a good government and a good citizen by relying on the power of goodness arising from behavior for morality, interaction with other people in the form of city management for the benefit and happiness to many people, acceptance and satisfaction of all parties in society, providing happiness benefits to both themselves and others for living together in society and peace.

Keywords: Buddhism, Political Science.

บทนำ

“แสงสว่างเสมอด้วยปัญญา นั้น ไม่มี” เป็นพุทธพจน์ที่สั้นกระชับแต่ชัดเจนในความหมายอันคมลึกนี้ ถ้อยคำนี้บ่งบอกถึงการดำรงอยู่จริงของแสงสว่างแห่งปัญญา เพราะมีแสงสว่างเราจึงมองเห็นและเข้าใจสิ่งแวดล้อมของสรรพสิ่งอัน มองเห็น เข้าใจ จึงเกิดปัญญา เหตุนั้น การเข้าถึงแสงสว่างและปัญญาถูกเปรียบให้มันยเดียวกัน อยู่ที่ว่าเราจะมุ่งไปสู่ปัญญาอันสูงสุดหรือประดุจหนึ่งแสงสว่างที่เจิดจ้า ดังการเปรียบเทียบของถ้อยคำดังกล่าว การกำเนิดพุทธะนามาซึ่งพุทธศาสนาอันเป็นกลจักรวงล้อแห่งธรรมขับเคลื่อนสรรพสิ่งในหลากหลายมิติ ประเทศไทยถือว่าเป็นประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นส่วนมากในอัตราเฉลี่ย 94.6 ของคนไทยทั้งประเทศ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2555) ประการสำคัญของการนับถือศาสนาพุทธนั้นนำมาซึ่งการหลอมรวมจิตใจการยึดถือปฏิบัติตามหลักแห่งพุทธธรรมของพระบรมศาสดาของคนในสังคมไทย ด้วยความสำคัญเกี่ยวเนื่องและถูกฝังรากลึกมาอย่างยาวนาน จึงมีความสำคัญอย่างมากในหลากหลายประเด็นในเชิงรัฐศาสตร์ที่เป็นศาสตร์แห่งการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม เช่น บทบาทเชิงพุทธที่เกี่ยวกับ “ธรรม” บทบาทเชิงพุทธที่เกี่ยวกับ “พระสงฆ์” มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองปกครองให้แก่ประชาชน โดยนำหลักพุทธธรรมที่เป็นแก่นแท้ของพุทธอย่างจริงจัง (เกษภา ผาทอง, และธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์, 2561:195-196)

พระพุทธศาสนาจึงเน้นการปกครองแบบธรรมาธิปไตยในหลักการปกครอง 3 ประเภท คืออรรถาธิปไตย ธรรมาธิปไตย และโลกาธิปไตย เพื่อใช้เป็นหลักของความคิด ความถูกต้อง ความเสมอภาคใช้เป็นหลักในการปกครอง เพื่อให้สังคมส่วนรวมมีความเป็นปกติสุข ไม่มีการแบ่งพรรค แบ่งพวก หรือชนชั้นวรรณะ สี ผิวดิน ชาติ ตระกูล มีความสมานฉันท์และคุ้มครองสิทธิของบุคคลทั่วไปให้ได้รับความเป็นธรรมการกำเนิดพุทธะนามาซึ่งพุทธศาสนาอันเป็นกลจักรวงล้อแห่งธรรมขับเคลื่อนสรรพสิ่งในหลากหลายมิติ ประการสำคัญของการนับถือศาสนาพุทธนั้นนำมาซึ่งการหลอมรวมจิตใจการยึดถือปฏิบัติตามหลักแห่งธรรมของพระบรมศาสดา ถือเป็นระเบียบแบบแผนอันคงไว้ซึ่ง

วัฒนธรรม ประเพณีอันดีงามดั้งเดิมของไทย ซึ่งในปัจจุบันรัฐบาลได้กำหนดนโยบายโดยการนำมิติทางศาสนาเข้ามาแก้ไขปัญหาวิกฤติสังคมด้วยการส่งเสริมนำพลัง “บ ว ร” บ้าน วัด โรงเรียน ร่วมสร้างสังคมคุณธรรมประการสำคัญของการนับถือศาสนาพุทธนั้นนำมาซึ่งการหลอมรวมจิตใจการยึดถือปฏิบัติตามหลักแห่งธรรมของพระบรมศาสดาของศาสนิก (กรมการศาสนา, 2560 :18) ด้วยความสำคัญเกี่ยวเนื่องและถูกฝังรากลึกมาอย่างยาวนาน จึงมีความสำคัญอย่างมากในหลากหลายประเด็นเช่น บทบาทเชิงพุทธที่เกี่ยวกับ “ธรรม” บทบาทเชิงพุทธที่เกี่ยวกับ “พระสงฆ์” มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างฐานอำนาจทางการปกครองให้แก่ประชาชน โดยนำหลักพุทธธรรมที่เป็นแก่นแท้ของพุทธมาปฏิบัติ

ทรัพยากรมนุษย์ถือว่าเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาสังคมในทุกๆ กระบวนการ เพราะทรัพยากรอื่นๆ โดยเฉพาะทรัพยากรธรรมชาติเริ่มจะมีปริมาณลดลงเรื่อยๆ ตามลำดับ จึงเป็นหน้าที่ของมนุษย์โดยตรงที่จะต้องแสวงหาและสร้างสรรค์ทรัพยากรอื่นๆ ขึ้นมาทดแทน ซึ่งมนุษย์ที่จะสามารถกระทำเช่นนั้นได้จะต้องเป็นมนุษย์ที่คุณภาพ จะเป็นมนุษย์ที่มีคุณภาพได้นั้น ต้องมีการบูรณาการการเรียนรู้ตามศาสตร์ต่างๆ ความเข้าใจในหลักธรรมและระดับการปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของนักปกครองพร้อมทั้งแนวทางในการพัฒนานักการปกครองว่าด้วยการนำเอาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนามาปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นเรื่องของระบบการปกครอง พุทธวิธีการปกครอง ที่สอดคล้องกับหลักรัฐศาสตร์พื้นฐาน (พระราชวรานี, 2526:56-59)

พุทธธรรมฐานรากของการปกครอง

กระแสโลกาภิวัตน์ที่นำความทันสมัยหลังไหลเข้าสู่สังคม ในระยะหลายสิบปีที่ผ่านมา ได้นำเอาความเจริญก้าวหน้าสู่บ้านเมืองขนาดใหญ่ในรูปแบบทางวัตถุ ขณะเดียวกันก็ได้้นำกระแสทุนนิยมที่เน้นระบบผลประโยชน์เข้ามารอบงำวิถีของคนไทย อย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ผู้คนพากันแสวงหาความสำเร็จ ผ่านความมั่งคั่งพรั่งพร้อมทางวัตถุ ประเปรอ ด้วยการกิน กาม เกียรติ ประกอบกับสภาวะแวดล้อมทางสังคม ที่มีจุดอ่อนหลายอย่าง จึงเป็นผลให้ภูมิคุ้มกันสังคม ไม่ว่าจะเป็นคุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดีงามถูกทำลายอย่างรุนแรง มนุษย์ทุกคนที่อาศัยอยู่ในสังคม ต่างปรารถนาความสุขด้วยกันทั้งนั้น เพราะความสุขเป็นความรู้สึกของความพอใจ ความชื่นใจสบายใจ ความปรโมทัยยินดี ความปลื้มใจ อิ่มเอม ความรู้สึกดีๆ ในบางครั้ง การแสวงหาความสุข ต้องอาศัยหลักพุทธธรรมควบคู่กับการพัฒนาจิตใจ

มนุษย์ในสังคมหนึ่งๆ ประกอบด้วยกลุ่มบุคคลต่างๆ ที่มีความเชื่อ ความคิด อุปนิสัย ทัศนคติ และ (Jerrold, S. 1967: 38) วัฒนธรรมที่แตกต่างกัน มารวมกันอยู่ภายในอาณาเขตเดียวกัน จึงทำให้มีความจำเป็นที่จะต้องหาการปกครองที่เหมาะสมมาใช้ในสังคม เพื่อให้สังคมนั้นๆ ดำเนินไปได้ด้วยดี คือมีความสงบเรียบร้อย มีความยุติธรรม มีความสามัคคี ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม หากสังคมที่มีความแตกต่างกันอย่างหลากหลาย

ไม่มีการนำการปกครองที่เหมาะสมมาใช้แล้ว ก็อาจทำให้สังคมนั้นประสบกับความสับสนยุ่งเหยิง เกิดความแตกแยก แย่งชิงผลประโยชน์ตามมา อย่างไม่มีที่สิ้นสุด ดังที่เห็นได้ในสังคมต่างๆ ในปัจจุบันนี้การปกครองที่เหมาะสมจึงเป็นที่ต้องการของทุกๆ สังคมเพราะถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ได้มาซึ่งการมีเสถียรภาพทางสังคมและการนำสังคมไปสู่ความเจริญก้าวหน้า ความผาสุก การบริหารและการปกครองของสังคมในอดีตมีความสัมพันธ์กับศาสนาอย่างใกล้ชิด มีการพึ่งพิงอาศัยซึ่งกันและกัน ศาสนาจึงเป็นที่มาของอุดมการณ์รูปแบบเดียว เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการธำรงรักษาความชอบธรรมของการปกครองและการยอมรับของประชาชนที่มีต่อผู้ปกครองพระพุทธศาสนาทั้งที่เป็นส่วนพระธรรม คือคำสอน และพระวินัย คือ คำสั่ง มีคุณค่าต่อการปกครองทั้งในด้านการปกครองตนเอง การปกครองหมู่คณะและการปกครองประเทศหรือสังคมโดยส่วนรวมตลอดจนมีการปกครองโลกอยู่มาก กล่าวคือ มุ่งส่งเสริมให้บุคคลหมั่นสำรวจ ผิดแผก ปรับปรุง เคารพ ควบคุม บังคับภายใน คือ จิตใจ เชื่อมมั่นรับผิดชอบต่อตนเอง เป็นการปกครองตนเอง รู้จักธรรมชาติและความต้องการของผู้อื่น ใช้พระคุณควบคู่กับการใช้พระเดช เป็นการปกครองหมู่คณะและปกครองประเทศหรือสังคมโดยส่วนรวม ตลอดมีการใช้ธรรมเป็นโลกบาล คือหิริและโอตตปละ ซึ่งเป็นธรรมปกครองโลก

สังคมไทยได้รับอิทธิพลคำสอนของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการบริหารและการปกครอง โดยเฉพาะที่นำมาจากคัมภีร์ชาดก เช่นทศพิธราชธรรม พละ ของกษัตริย์ เว้นจากอคติ ซึ่งเป็นธรรมของพระราชา ผู้นำ ผู้ปกครองโดยตรง เมื่อมองในแง่รัฐศาสตร์ ก็คือหลักแห่งการบริหารและการปกครองกายและใจ ซึ่งเมื่อนำมาปฏิบัติตามแล้วจะทำให้ชีวิตดำเนินไปในแนวทางที่ถูกต้องและก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเองและสังคม พระพุทธศาสนา คือคำสอนทั้งหมดของพระพุทธเจ้า เป็นประมวลความรู้ทางศาสนาระบบหนึ่ง เช่นเดียวกับประมวลความรู้ทางมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ที่เรียนกันอยู่ตามสถาบันการศึกษาต่างๆ ประมวลความรู้ทางพระพุทธศาสนา ว่าด้วยสิ่งสำคัญ 4 ประการด้วยกัน คือ (1) ธรรมชาติของชีวิต (2) ธรรมชาติของจักรวาล (3) จุดมุ่งหมายของชีวิต (4) ทางไปสู่จุดมุ่งหมายของชีวิต สี่ประการนี้ หากประมวลความรู้ทุกอย่าง ย่อมมีแหล่งที่มาหรือแหล่งกำเนิด การรู้แหล่งที่มาของศาสนาต่างๆ เป็นสิ่งในการศึกษาศาสนา เพราะเป็นความรู้ ภูมิหลังของศาสนา ทำให้เราเข้าใจศาสนานั้นๆ ได้ดีขึ้น กล่าวโดยสรุปพุทธธรรมฐานรากของการปกครองกล่าวคือการปกครองวิถีพุทธเกิดจากคำสองคำรวมกัน คือคำว่า วิถี และคำว่า พุทธ คำว่า วิถี แปลว่า หนทาง ช่องทางที่มีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า มรรค หรือมรรคา ซึ่งแปลว่า ทาง ถ้าให้ความหมายตามหลักพุทธศาสนา มรรคมองค์แปดประการ เป็นการปกครองที่เน้นอริยมรรคมองค์ 8 ประการ ซึ่งเป็นหลักจริยธรรมขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนามนุษย์ โดยใช้หลักพุทธธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการปกครองนั่นเอง

พุทธธรรมกับการพัฒนาจริยธรรมของนักปกครอง : จุดเริ่มต้นจากธรรมาธิปไตย

บนโลกนี้การจัดสรรพื้นที่การปกครองมีสองแบบที่เด่นชัด คือ ผู้นำ (Leader) และผู้ตาม (Followers) หรือ ผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง คงไม่มีสังคมใดหรือกลุ่มใดที่จะเป็นผู้นำทั้งหมดโดยไม่มีผู้ตาม ตรงกันข้ามคงไม่มีสังคมใดหรือกลุ่มใดที่จะเป็นผู้ตามทั้งหมดโดยไม่มีผู้นำ ผู้นำจะมีบทบาทสำคัญอย่างมากเพราะจะต้องกำหนดทิศทาง

ภาระหน้าที่ กฎเกณฑ์ กติกา เพื่อให้สังคมนั้นอาศัยอยู่ร่วมกันให้เกิดความผาสุก มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ด้วยเหตุนี้ จึงมีแนวคิดหรือระบอบการปกครองเกิดขึ้น ว่าระบบใดหรือระบอบใดที่ดีหรือเหมาะสมต่อการปกครองในสังคมนั้นๆ

ผู้นำตามหลักพุทธธรรม มีที่มาจากการเลือกสรรสมาชิกในสังคม โดยการมอบอำนาจให้แก่บุคคลที่มีคุณสมบัติพิเศษ ต่างจากบุคคลอื่น เช่น มีผิวพรรณวรรณะดี มีร่างกายแข็งแรง นั้นหมายถึง ศักยภาพในการใช้อำนาจ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำหรับปกครองหมู่คณะ การใช้อำนาจตามที่ปรากฏในหลักพุทธธรรมมีวิธีการต่างๆ เพื่อสนองตามวัตถุประสงค์ของการใช้อำนาจตามลักษณะตามผู้นำ อำนาจจึงมิใช่สิ่งสมบูรณ์ในตัวเอง แต่เป็นวิถีทาง (Means) ไปสู่จุดหมาย (Purposes) จึงเป็นไปเพื่อประโยชน์โดยรวมของมวลสมาชิก ดังนี้

1. เพื่อทำลายอธรรม ความชั่วร้าย หรือ ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นจากสมาชิกในสังคม จึงมีการลงโทษเพื่อเป็นการหยุดยั้งความชั่วที่เกิดขึ้น
2. เพื่อรักษาความเป็นธรรมของมวลสมาชิกในสังคม ถือเป็นแนวทางที่ต้งาม เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมและสนับสนุนความถูกต้องในรูปของกฎระเบียบของสังคม
3. เพื่อสร้างความสงบสุข และความเจริญให้เกิดขึ้นในสังคมทั้งทางวัตถุและจิตใจอำนาจของผู้นำ ตามที่ปรากฏในพุทธธรรม แสดงให้เห็นถึงที่มาอันสำคัญของอำนาจดังกล่าวจากความยินยอม สละอำนาจของสมาชิกในสังคมนั้นๆได้รับรองความชอบของอำนาจผู้นำสังคม จึงมีสิทธิ์ใช้อำนาจในฐานะผู้นำ ดังปรากฏออกมาในรูปของการเมือง โดยเนื้อหาที่คือการบริหารทำให้เกิดความสงบและผาสุก ในรูปการปกครอง การยังประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่มวลชน

ผู้ปกครองจุดเริ่มต้นจากธรรมาธิปไตย

จุดเริ่มของการปกครองคือ การพัฒนาตนเองทั้งศีล สมาธิ ปัญญา คุณธรรม จริยธรรม ต้องยึดหลักประพฤติปฏิบัติที่ดี “ธรรมาธิปไตย (supremacy of the dharma)” อยู่ในหลักอริยปทัช 3 ข้อที่สาม ธรรมาธิปไตย หมายถึง การถือธรรมหรือหลักการเป็นสำคัญ ผู้ปกครอง ต้องถือหลักการ ความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผลเป็นใหญ่กระทำการด้วยปรารถนาสิ่งที่ดีศึกษาตรวจสอบตามข้อเท็จจริง และความคิดเห็นที่รับฟังอย่างกว้างขวางแจ้งชัดและพิจารณาอย่างดีที่สุด เต็มขีดแห่งสติปัญญาจะมองเห็นได้ด้วยความรู้ที่แท้จริง เป็นไปโดยชอบธรรม และเพื่อความดีงาม เป็นปริมาณอย่างสามัญ ได้แก่ ทำการด้วยความเคารพหลักการ กฎ ระเบียบ กติกา และต้องมีกลยุทธ์ที่เหมาะสมกับบริบทขององค์กร และประการสำคัญ คือ บุคลากรขององค์กร ตั้งแต่ระดับผู้บริหารระดับสูงไปจนถึงเจ้าหน้าที่คนสุดท้ายต้องมีความเข้าใจและยอมรับในบทบาทหน้าที่ของการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ผู้ปกครองต้องให้ความสำคัญ สนับสนุนและเป็นแบบอย่าง ผู้ให้การพัฒนาต้องมีความรู้ในหลักการเชิงทฤษฎี มีความเข้าใจในเชิงปฏิบัติ มีความศรัทธาในคุณงามความดี และลงมือทำด้วย “หัวใจ” ที่เต็มเปี่ยมด้วย

“ความรัก” ผู้รับการพัฒนาดึงดูดใจ ยอมรับพร้อมที่จะเข้าสู่การพัฒนาด้วยความสมัครใจควรพัฒนาคุณสมบัติต่าง ๆ จากจุดเริ่มต้นจากธรรมชาติไทย 6 ด้าน คือ (พระครูภาวนาโพธิคุณ, 2554 : 23)

1. ความมีวินัย เป็นจริยธรรมที่ต้องปลูกฝังและสร้างสรรค์เป็นลำดับแรก เพราะวินัยเป็นสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับการอยู่ร่วมกันเป็นอย่างยิ่ง วินัยเป็นมาตรการควบคุมการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติหน้าที่ ไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ เป็นเครื่องชี้ความถูกต้องทั้งส่วนบุคคลและหมู่คณะ การงานทั้งหลายถ้าเริ่มต้นที่วินัยจะมีโอกาสดำเนินไปด้วยดี ถ้าไม่มีวินัยอาจประสบความล้มเหลวในที่สุด ความมีวินัย จะแสดงออกโดยการยึดถือ ระเบียบ กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ แบบแผน ขนบธรรมเนียมประเพณีและ ค่านิยมที่ถูกต้อง การปลูกฝังวินัย ต้องปลูกฝังที่นิสัย 3 ประการ คือ การรู้จักระวังตัว (ศีล) การรู้จักควบคุม ตัว (ธรรม) และการรู้จักเชื่อฟัง (ศรัทธา) การฝึกนิสัยที่ดีต้องฝึกในเรื่อง การตรงต่อเวลา การปฏิบัติตามระเบียบ และการมีสัมมาคารวะ

2. ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ คือความตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ให้ถูกต้องเรียบร้อยและให้เสร็จสิ้นด้วยดี ไม่ให้เกิดความผิดพลาด บกพร่อง เป็นความดีที่ประเสริฐที่สุดเหนือความดีทั้งหลายเพราะเป็นการช่วยเหลือตนเอง ช่วยเหลือ ผู้อื่น และช่วยเหลือส่วนรวม

3. การใช้หลักมนุษยธรรม หลักมนุษยธรรม มี 3 ประการ คือ

3.1 ความซื่อสัตย์ประกอบด้วย ความซื่อตรง ความจริงใจ ความตรงไปตรงมา นำไปสู่ความราบรื่นทั้งส่วนตัวและส่วนรวม

3.2 ความเมตตา ประกอบด้วย ความรัก ความปรารถนาดี ความนับถือ การช่วยเหลือ การให้อภัย การเอาใจเขามาใส่ใจเรา มุ่งสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางและมั่นคง

3.3 ความสามัคคีประกอบด้วยการรวมกำลังทั้งในทางป้องกันและการสร้างสรรค์ที่ขอบธรรมทุกกรณีโดยไม่ใช้ความรุนแรงต่อกัน ไม่ถือเอาความขัดแย้งแพะเป็นเรื่องสำคัญ

4. การเคารพอาวุโส การรู้จักเด็กรู้จักผู้ใหญ่รู้จักผู้น้อยอาวุโสเป็นความรู้ที่มีคุณค่าสูงยิ่ง เพราะเป็นความรู้สภาพที่แท้จริงของตนและสังคม ทำให้อยู่ด้วยกันได้อย่างสบาย ไม่มีปัญหาหะหว่างกัน จะช่วยในการปกครองบังคับบัญชาได้มาก ผู้อาวุโสจะเห็นใจผู้น้อยก็เพราะรู้จักตัวเองว่าเราเป็นผู้ใหญ่และเขาเป็นเด็ก การรู้จักเด็ก รู้จักผู้ใหญ่ เป็นเอกลักษณ์สำคัญของคนไทยมาแต่โบราณ จึงควรอนุรักษ์ไว้ อย่าสอนหรือทำตัวอย่างให้เด็กก้าวร้าว ผู้ใหญ่ ความมั่นคงของสังคมอยู่ที่การรู้จักเด็ก รู้จักผู้ใหญ่ เสรีภาพที่ถูกต้องมาจากการรู้จักเด็ก รู้จักผู้ใหญ่

5. การกำหนดค่านิยมที่ถูกต้องของตนเอง ค่านิยมเป็นแนวทางความประพฤติความเชื่อถือและการกระทำ เช่น การรักษาเกียรติ ความซื่อสัตย์ ความอ่อนน้อมถ่อมตน ความกล้าหาญ ความรับผิดชอบ เป็นค่านิยมวิถีปฏิบัติ ทรัพย์สินมีค่าเพียงให้เกิดความสะดวกสบายบางประการ มิใช่ก่อให้เกิดความสะดวกในทุกประการ แต่คน

ที่มีค่านิยมที่ถูกต้องจะรู้จักความเป็นคน ย่อมก่อให้เกิดความสะดักสะบวยในทุกประการ “มีทรัพย์สิน ไม่มีคน อยู่ยาก แต่ถ้ามีคน ไม่มีทรัพย์สิน อยู่ง่าย” “การเสียคน เป็นการเสียมาก แต่การเสียทรัพย์เป็นการเสียน้อย” ค่านิยมจริยธรรม มีจุดรวมอยู่ที่ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล มีความสำนึกในความถูกต้อง ดี ชั่วและมีจุดรวมอยู่ที่ตนเองถ้าตัวเองละเมิดจริยธรรมและไม่ละอายใจคือผู้ที่ไม่มีค่านิยมจริยธรรม ดังนั้น การมีค่านิยมจริยธรรมที่ถูกต้อง ต้องไม่หลงในค่านิยมที่ผิดๆ เช่น ค่านิยมของคนรวยต้องใช้ของราคาแพง คนจนจะไปใช้ค่านิยมของคนรวยไม่ได้ ถ้าขึ้นไปใช้จะนำไปสู่การฉ้อราษฎร์บังหลวง

6. การยึดมั่นในหลักศาสนา ศาสนา เป็นเครื่องค้ำครองชีวิตจิตใจ ให้เกิดความสงบเรียบร้อย ความดีงาม และการมีสถานภาพที่น่าเชื่อถือไว้วางใจในสังคม พุทธศาสนามุ่งให้คนช่วยตนเองด้วยสติปัญญา มุ่งประพฤติแต่ความดี ละเว้นการทำชั่ว และพัฒนาจิตใจให้มีความสะอาด บริสุทธิ์ โปร่งใส

สรุปได้ว่า หลักพุทธธรรม มิได้มีจุดหมายเพื่อการพัฒนาองค์กรหรือเป็นทฤษฎีขององค์กรหรือในหน่วยงาน ให้ความหมายสำคัญของสมาชิกทุกคนในสังคมที่ร่วมอยู่ด้วยกันนั้น คือพุทธธรรมมุ่งหมายให้มนุษย์ไม่ว่าจะดำรงตนอยู่ในฐานะใดจะเป็นผู้นำหรือสมาชิกภายใต้การนำของกษัตริย์ ผู้ปกครอง หรือคณะบุคคลต่างๆ สามารถพัฒนาด้านในทางคุณธรรม การพัฒนาจริยธรรมด้วยวิธีพัฒนาดตนเองตามขั้นตอนดังกล่าว เป็นธรรมชาติที่บุคคลสามารถปฏิบัติได้ควบคู่กับการดำเนินชีวิตประจำวัน แต่มิใช่เป็นการกระทำในลักษณะเสร็จสิ้น ต้องกระทำอย่างต่อเนื่องจนเป็นนิสัย เพราะจิตใจของมนุษย์เปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา เฉกเช่น กระแสสังคมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

พุทธธรรมกับการเสริมสังคมปรองดองคนในชาติ

ในสังคมโลกปัจจุบัน ปรากฏการณ์ที่ได้พบเห็นจากสื่อมวลชนที่สำคัญประการหนึ่งคือ ความแตกแยกของผู้คนในสังคม ตั้งแต่ครอบครัวจนถึงประชาคมระหว่างประเทศ ทั้งที่มีภูมิเกณฑ์ต่างๆ มากมายที่กำหนดขึ้นมาเพื่อให้อยู่ด้วยกันได้อย่างสันติปรองดอง ปัจจุบันสังคมไทยกำลังประสบกับวิกฤตการณ์ความขัดแย้งการแตกแยกของคนในชาติ ซึ่งได้ทวีความรุนแรงและยืดเยื้อมากในทุกวันนี้ ซึ่งมีสาเหตุเกิดจากความรุนแรงทางโครงสร้างที่ได้ฝังรากลึกอย่างยาวนานในสังคมไทย ทำให้เกิดความไม่เสมอภาคเท่าเทียมระหว่างชนชั้นของคนไทยในสังคม ภาพของประชาชนชาวไทยที่ประหัตประหารกันเองถูกถ่ายทอดมาสู่สายตาของคนไทยทั่วประเทศ และประชาคมโลกผ่านสื่อต่างๆ อย่างต่อเนื่องเปรียบเสมือนการตอกย้ำความขัดแย้ง (ปรีชา เรืองจันทร์, 2559 : 221)

รากฐานของความขัดแย้งในสังคมไทย สังคมไทยมีปัญหาความรุนแรงทางโครงสร้างที่เป็นเงื่อนไขของการทำให้เกิดความขัดแย้งในตัวเอง เนื่องจากอำนาจนิยมและระบบอุปถัมภ์ยังคงฝังรากลึกอยู่ในสังคมไทย โครงสร้างทางอำนาจยังเป็นของคนชั้นนำและนักการเมืองที่มีผลประโยชน์ร่วมกับกลุ่มนายทุน เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคม

เนื่องจากการกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม เกิดช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวย จนก่อให้เกิด ความแตกแยกทางชนชั้นของสังคม ผู้ด้อยโอกาสไม่มีส่วนร่วมอย่างจริงจังในการตัดสินใจนโยบายที่จะส่งผลกระทบต่อตนเอง ประชาชนไม่มีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างแท้จริง ความไม่เท่าเทียมกันทั้งหมดนี้ก่อให้เกิดความขัดแย้งที่นำไปสู่ความรุนแรงในสังคม ยิ่งช่องว่างระหว่างสิ่งที่ควรจะเป็น กับสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในสังคมยิ่งห่างกันเท่าใด ความรุนแรงเชิงโครงสร้างทางสังคมจะยิ่งมีมากขึ้นเท่านั้น (ณัฐญาณ งามข้า, 2552 :73)

3.2 ลักษณะความขัดแย้งของสังคมไทยในปัจจุบัน

สังคมไทยในปัจจุบันมีพัฒนาการของความขัดแย้งอยู่ในระยะที่ 3 คือ ความขัดแย้งที่ปรากฏชัดเจนเป็นระดับของความขัดแย้งที่มีการเรียกร้องและมีการแสดงออกถึงความไม่พึงพอใจอย่างชัดเจน และจนถึงขั้นใช้ความรุนแรง โดยปฏิกิริยาดังกล่าวอยู่บนหลักเกณฑ์ของการมองประเด็นปัญหาความไว้วางใจแบบอิงการคำนวณหรือ ความไว้วางใจที่อิงอยู่บนหลักประกันทั้งบวกและลบ โดยประชาชนมองว่าต้นทุนที่ต้องเสียไปจากสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองลักษณะของความขัดแย้งแบบไม่สมมาตร ที่คู่ขัดแย้ง มีความไม่เสมอภาคกันหรือเท่าเทียมกัน ผู้กุมอำนาจ มีการใช้อำนาจเหนือกว่าอีกฝ่ายที่เป็นผู้คัดค้าน เพื่อให้เกิดความยินยอม ความไม่สมมาตรมีแง่มุมของความไม่สมมาตรทางกฎหมาย และความไม่สมมาตรทางโครงสร้าง ความไม่สมมาตรทางกฎหมาย เกิดจากการยอมรับหรือการปฏิเสธ ฐานะของอีกฝ่ายหนึ่ง ปฏิเสธสิทธิที่จะมีส่วนร่วมและมีเท่าที่เป็นปฏิปักษ์ โดยยึดกฎหมายที่ให้ประโยชน์กับผู้กุมอำนาจและปฏิเสธฝ่ายที่ต่อต้าน ส่วนความไม่สมมาตรทางโครงสร้าง ได้แก่ การเข้าถึงอำนาจ การตัดสินใจ ความสามารถในการควบคุมกลไกและเครื่องของรัฐเป็นของผู้กุมอำนาจ ความไม่สมมาตรเช่นนี้ส่งผลให้แต่ละฝ่ายมีทัศนคติหรือความรู้เกี่ยวกับปัญหาความขัดแย้งไม่เหมือนกัน กลายเป็นปัญหาความขัดแย้งที่มีพลังควบคุมโดยรัฐกับพลังท้าทายโดยประชาชน (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2554 : 34)

3.3 พุทธธรรมกับการเสริมสังคมปรองดองคนชาติ

ความหมายคำว่า ปรองดอง มีความหมายที่กว้าง ยากที่จะนิยาม แต่คนหมู่มากมีความเข้าใจในลักษณะความถึง ความพร้อมเพียง ความสามัคคี สมานฉันท์ การออมชอม การประนีประนอม การยอมกัน การไม่แก่งแย่งกัน ตกลงกันด้วยความไกล่เกลี่ย ด้วยไมตรีจิต ความปรองดองในหลักพุทธธรรม จึงได้แก่ความประสานกลมกลืน ความสามัคคี การอยู่ร่วมกันอย่างประสานปรองดองนำไปสู่สันติสุข แม้จะมีความหลายหลายทางอัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ก็ไม่เป็นอุปสรรคแต่อย่างใด พุทธธรรมกับการปรองดองที่นำไปสู่การปกครองนั้น มีหลักธรรมนานับการ อปริหานิยธรรมนี้เป็นหลักธรรมสำหรับใช้ในการปกครองเพื่อป้องกันมิให้การบริหารหมู่คณะเสื่อมถอย แต่กลับเสริมให้เจริญเพียงส่วนเดียว สามารถนำไปใช้ได้ทั้งหมู่ชนและผู้บริหารบ้านเมืองและพระภิกษุสงฆ์ ดังนั้นคือ อปริหานิยธรรมสำหรับหมู่ชนและการบริหารบ้านเมือง (อง สตตก. (ไทย) 23/22/32) เป็นหลักในการปกครอง โดยปฏิบัติตามหลักการร่วม

รับผิดชอบที่จะช่วยป้องกันความเสื่อม นำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองโดยส่วนเดียว มี 7 ประการคือ (1) หมั่นประชุมกัน
เนื่องนิตย์ เป็นการประชุมพบปะปรึกษาหารือกิจการงานต่าง ๆ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และหาแนว
ทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ร่วมกันโดยสม่ำเสมอ (2) พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุม และทำกิจกรรมร่วมกัน เป็น
การประชุมและการทำกิจกรรมทั้งหลายที่พึงกระทำร่วมกัน หรือพร้อมเพรียงกันลุกขึ้นป้องกันบ้านเมือง (3) ไม่
บัญญัติ หรือลบล้างข้อบัญญัติต่าง ๆ เป็นการไม่เพิกถอน ไม่เพิ่มเติม ไม่ละเมิดหรือวางข้อกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ อัน
มิได้ตกลงบัญญัติไว้ และไม่เหยียบย่ำล้มล้างสิ่งที่ตกลงวางบัญญัติไว้แล้ว ถือปฏิบัติมั่นอยู่ในบทบัญญัติใหญ่ที่วางไว้
เป็นธรรมนูญ (4) ให้ความเคารพและรับฟังความคิดเห็นของผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่เป็นผู้มีประสบการณ์ยาวนาน ดังนั้นเรา
ต้องให้เกียรติ ให้ความเคารพนับถือ และรับฟังความคิดเห็นของท่านในฐานะที่เป็นผู้รู้และมีประสบการณ์มามาก (5)
ไม่ข่มเหงสตรี เป็นการให้เกียรติและคุ้มครองสตรี มิให้มีการกดขี่ข่มเหงรังแก (6) เคารพบูชาสักการะเจดีย์ คือการให้
ความเคารพ ศาสนสถาน ปุชนียสถาน อนุสาวรีย์ประจำชาติ อันเป็นเครื่องเตือนความจำ ปลุกเร้าให้เราทำความดี
และเป็นที่รวมใจของหมู่ชน ไม่ละเลย พิธีเคารพบูชาอันพึงทำต่ออนุสรณ์สถานที่สำคัญเหล่านั้นตามประเพณีที่สืบมา
(7) ให้การอารักขาพระภิกษุสงฆ์หรือผู้ทรงศีล เป็นการจัดการให้ความอารักขา บำรุง คุ้มครอง อันชอบธรรม แก่
บรรพชิต ผู้ทรงศีลทรงธรรมบริสุทธิ์ ซึ่งเป็นหลักใจและเป็นตัวอย่างทางศีลธรรมของประชาชน เต็มใจต้อนรับและ
หวังให้ท่านอยู่โดยผาสุก การปรองดอง (reconciliation) หมายถึง จัดการความขัดแย้งระหว่างกลุ่มการปรองดองจะ
เกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อต้นตอของความขัดแย้งในสังคมได้รับการแก้ไข และนำเสนอหลักพุทธธรรมเพื่อช่วยบรรเทาความ
ทุกข์ เป้าหมายที่สำคัญคือจะต้องทำให้เกิดสามัคคีธรรม โดยทุกคนทุกฝ่ายจะต้องประพฤติปฏิบัติต่อกันด้วยเมตตา
(เมตตากายกรรม) พุดจาติต่อกันด้วยเมตตา (เมตตาวาจกรรม) คิดดีต่อกันด้วยเมตตา (เมตตาโมโนกรรม) แบ่งปันลาภ
ผล ที่ได้มาอย่างเท่าเทียม (สาธารณโภคี) ดำรงตนและยึดมั่นศรัทธาในศีล (ศีลสามัญญตา) และมีความเห็นพ้อง
ต้องกันเป็นอาฉิม (ทิฐฐิสามัญญตา) ส่วนวิธีการหรือรูปแบบที่จะได้มาซึ่ง "สามัคคีธรรม" นั้นทุกคนทุกฝ่ายจะต้อง
พัฒนาและกอบกู้ความเป็นพี่เป็นน้องที่แสดงความรัก ความผูกพัน ความห่วงหาอาทร ความช่วยเหลือเกื้อกูล
ความร่วมมือร่วมใจ และความเสมอภาคเท่าเทียม ให้เกิดขึ้นในชุมชนหรือท้องถิ่น แนวทางสมานฉันท์ คือแนวทาง
ของความปรองดอง เห็นพ้องร่วมกัน นั่นคือ การรับฟังปัญหาเพื่อเข้าถึง รับฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะจากทุกภาค
ส่วนเพื่อแก้ปัญหาให้หมดสิ้นในระยะยาว โดยไม่มุ่งเน้นการใช้ความรุนแรง แต่มุ่งสร้างความเข้าใจ ความไว้วางใจจาก
ประชาชนว่ารัฐจะอำนวยความสะดวกยุติธรรม และความเท่าเทียมให้กับประชาชนได้

พุทธธรรมกับการรักษาและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม

การเปลี่ยนแปลง สภาพภูมิรัฐศาสตร์ สภาพภูมิอากาศ สภาวะโลกร้อน และปรากฏการณ์เรือนกระจก
กลายเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมโลกเรื่องเดียวกัน ซึ่งจะส่งผลกระทบอย่างมากต่อทุกประเทศในโลก ในช่วง 2-3

ทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศต่างๆ ได้ประสบกับภัยพิบัติด้านภูมิอากาศ เช่น ภัยแล้ง น้ำท่วม พายุ คลื่นความร้อน และ ไฟป่าเพิ่มขึ้น เหตุการณ์เหล่านี้โดยมากเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และอาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศของโลกอย่างไม่อาจกลับคืนได้ ดังนั้นจึงควรทำความเข้าใจถึงสาเหตุ ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่จะเกิดขึ้น เพื่อนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน ปัจจุบันปัญหาสิ่งแวดล้อมไม่ว่าจะเป็น ปัญหาสภาวะโลกร้อนและการใช้พลังงาน ปัญหาการเสื่อมโทรมของพื้นที่ป่า ปัญหาการเสื่อมโทรมของทรัพยากรชายฝั่ง ปัญหาการเสื่อมโทรมของแหล่งน้ำสะอาด และปัญหาการเสื่อมโทรมของดิน สาเหตุของปัญหาที่ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ส่วนใหญ่เกิดจาก “คน” ฉะนั้นการแก้ไขปัญหาสีเขียวสิ่งแวดล้อมต้องแก้ไขที่ การทำให้ “คน” เกิดความรู้เข้าใจความใจ เกิดความตระหนักจิตสำนึกร่วม และมีพฤติกรรม การใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่ทำลายล้าง มีการจัดการดูแลรักษา พื้นฟู และใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน การรักษาและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนนั้น จะเน้นถึง จริยธรรมซึ่งครอบคลุมทั้งมนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ คือ (1) จริยธรรมระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ (2) จริยธรรมระหว่างมนุษย์ต่อสังคม และ (3) จริยธรรมระหว่างมนุษย์ที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของมนุษย์เอง ซึ่งยังไม่ได้พัฒนาและขาดหายไปหรือ ถูกละเลย (Leopold, A. 1970)

เมื่อพิจารณาหลักจริยธรรมหรือหลักธรรมในพระพุทธศาสนาแล้วครอบคลุมรวมถึง มนุษย์ต่อมนุษย์ มนุษย์ต่อสังคมและยังรวมถึงมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติอีกด้วย ซึ่งปัจจุบันวิถีคิดและทัศนคติแบบ พระพุทธศาสนาได้รับความสนใจมากขึ้นในกลุ่มขององค์กรพัฒนาต่างๆ ในอนาคตกระแสความคิดแบบนี้อาจขยายตัวอย่างกว้างขวางมากขึ้น และอาจเป็นที่ยอมรับทั้งโลกตะวันตกและตะวันออกก็เป็นได้ แนวทางในการอนุรักษ์ป่าไม้ ที่ประยุกต์หลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนามาใช้โดย ผสมผสานกับ วัฒนธรรมและ ประเพณีท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นแนวทางหนึ่งที่มีความน่าสนใจ เพราะคนไทยยึดถือศาสนาอย่างดี ความ ศรัทธาในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาจะสามารถสร้างจิตสำนึกที่ดีให้เกิดทั้งในบุคคลและชุมชนให้กันมา ช่วยกันอนุรักษ์ป่า ก่อนที่จะตอบว่า พระพุทธศาสนามีส่วนร่วมและมีวิธีการช่วยแก้ไขปัญหาสีเขียวสิ่งแวดล้อมและการ อนุรักษ์ป่าอย่างไร

4.1 แนวทางการรักษาและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมตามหลักพระพุทธศาสนา

การรักษาและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมตามหลักพระพุทธศาสนานั้น สามารถประยุกต์อยู่บนพื้นฐานของกฎ ธรรมชาติดี สามารถกำหนดแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยมีความตระหนักในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงซึ่ง ต้องเข้าใจการเปลี่ยนแปลงเพื่อการยุติปัญหาในการจัดการสิ่งแวดล้อมและแนวคิดในการจัดการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมตาม หลักของความเป็นจริง ทำให้มนุษย์มีทัศนคติที่ถูกต้องว่าทุกอย่างมีความเกี่ยวข้องต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มนุษย์เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อสิ่งแวดล้อมอื่นๆ การจัดการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่ดีนั้น มนุษย์ต้องมีการบริหาร จัดการตัวเองเสียก่อน (ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์และคณะ, 2534 : 68) ซึ่งแนวคิดการประยุกต์หลักธรรมคำสอนทาง

พระพุทธศาสนาต้องตั้งอยู่บนแนวทางของความเป็นจริง ต้องรู้ระบบนิเวศที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่เรียกว่า อุดุนิยม ได้แก่ ความจริงเกี่ยวกับสสารสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพเรียกว่าพีชนิยาม ได้แก่ ความหลากหลายทางชีวภาพ พันธุกรรมซึ่งเป็นองค์ประกอบที่เป็นธรรมชาติที่เกี่ยวกับพฤติกรรม เป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต เป็นกลไกที่เชื่อมโยงทุกสรรพสิ่งเข้าด้วยกัน ซึ่งทางพุทธศาสนาเรียกว่า “ธรรมนิยาม” หมายถึง สภาวะสิ่งทั้งมวลมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันตามกระบวนการแห่งเหตุและผลเสมอ ดังนั้นแนวทางการประยุกต์หลักคำสอนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ตามหลักพระพุทธศาสนาสามารถประยุกต์หลักคำสอนให้สัมพันธ์กันทฤษฎีกฎธรรมชาติ 5 ประการหรือ นิยาม 5 คือ ความเป็นไปอันมีระเบียบแน่นอนของธรรมชาติ หรือกฎธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกัน ได้แก่ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2554: 116)

(1) อุดุนิยาม (Physical Laws) กฎธรรมชาติเกี่ยวกับอุณหภูมิจัดโดยเฉพาะเรื่อง ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ อันเป็นสิ่งแวดล้อมสำหรับมนุษย์ และควรใช้อย่างประหยัด คือ การใช้เท่าที่มีความจำเป็น เพื่อให้มีทรัพยากรไว้ใช้ได้นานและเกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่ามากที่สุด

(2) พีชนิยาม (Biological Laws) กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการสืบพันธุ์ รวมทั้งพันธุกรรม การบำบัดและการฟื้นฟู เป็นวิธีการที่จะช่วยลดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรฟื้นฟูเป็นการรื้อฟื้นธรรมชาติให้กลับสู่สภาพเดิม เช่น การปลูกป่า ดิน น้ำ สรรพสัตว์ เพื่อฟื้นฟูความสมดุลของป่าให้กลับมาอุดมสมบูรณ์

(3) จิตนิยาม (Psychological Laws) กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการทำงานของจิต กล่าวถึงการพัฒนาคุณภาพประชาชน ปลูกจิตสำนึก ตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นในการอนุรักษ์ เกิดความรักความหวงแหน และให้ความร่วมมืออย่างจริงจัง

(4) กรรมนิยาม (Moral Laws) กฎธรรมชาติเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ คือกระบวนการให้ผลของการกระทำการใช้มาตรการทางสังคมและกฎหมาย การจัดตั้งกลุ่ม ชุมชน ชมรม สมาคมเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่างๆ ตลอดจนการให้ความร่วมมือทั้งทางด้านพลังกาย พลังใจ พลังความคิด ด้วยจิตสำนึกในความมีคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรที่มีต่อตัวเราและส่วนร่วม

(5) ธรรมนิยาม (Causal Laws) กฎธรรมชาติเกี่ยวกับความสัมพันธ์และความเป็นเหตุเป็นผลเกื้อหนุนส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ช่วยกันดูแลรักษาให้คงสภาพเดิม ไม่ให้เกิดความเสื่อมโทรม เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตในท้องถิ่นของตน การประสานงานเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ และความตระหนักรู้ระหว่างหน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับประชาชน ให้มีบทบาทหน้าที่ในการปกป้องคุ้มครอง ฟื้นฟูการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด

ดังนั้น กฎธรรมชาตินี้แสดงให้เห็นว่า พุทธธรรมกับการรักษาและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมมนุษย์กับธรรมชาตินี้มีความสัมพันธ์ที่เป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน อันจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวเอง แล้วส่งผลไปถึงความ

เปลี่ยนแปลงในสิ่งอื่นๆ จำเป็นที่มนุษย์ พืช สัตว์ ต้องมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และหลักคำสอนต่างๆ ของศาสนาก็มีการสอดแทรกเรื่องธรรมชาติไว้ เช่น เรื่องธรรมนิยาม ที่กล่าวถึงทุกสิ่งมีการเป็นไปตามเหตุและผล แม้แต่การปฏิบัติธรรมตามคำสั่งสอน ถ้าปรารถนามุ่งให้เกิดความวิเวกก็ต้องพึ่งพาอาศัยความเป็นธรรมชาติ แนวทางการรักษาและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนาโดยสรุปประกอบด้วย หลักศีล 5 ไตรสิกขา และมรรค 8 และผสมผสาน แนวทางการอนุรักษ์รักษาและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมป่าที่ยั่งยืนใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ควบคุมความประพฤติด้วยการสร้างวินัยให้กับตนเองและชุมชนด้วยศีล ถ้าทุกคนมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างที่เราควรจะเป็นแล้ว จึงต้องมีการสร้างกติกาหรือวินัยในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งศีลจะช่วยระมัดระวังควบคุม ผู้ที่ฝ่าฝืน ปลุกจิตสำนึก และสร้างภูมิคุ้มกันด้วยปัญญา ใช้หลักเมตตาธรรม หลักมัชฌิมาปฏิปทา หลักสันโดษ และมีความรักต่อทรัพยากรธรรมชาติพึ่งพาอาศัยซึ่งกันแบบพอเพียงเพื่อให้เกิดความยั่งยืน

พุทธรัฐศาสตร์

อัตลักษณ์ที่ใหญ่กว่าพุทธคือ ความความเป็นมนุษย์ ใหญ่กว่ามนุษย์คือสรรพสิ่ง มนุษย์มีได้ยิ่งใหญ่อะไรมากหนัก เป็นแค่สิ่งหนึ่งในสัตว์ทั้งหลาย เพียงแต่จำได้ หมายรู้ เป็นเครื่องมือ มีจิตใจที่อ่อนโยน มีเมตตาเป็นเครื่องค้ำจุน มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงและนำไปสู่การรวมกลุ่มเป็นชนเผ่า ครอบครัวยุค ชุมชน สังคม ประเทศชาติ โลก และโลกนี้เองได้ผ่านพ้นช่วงเวลาที่เป็นจุดเปลี่ยนแห่งสหัสวรรษ(Millennium) ในปี ค.ศ. 2000 มาแล้ว ความทรงจำแห่งรอบ 100 ปี คือ 1 ศตวรรษที่ผ่านมาคือ มหาสงครามโลกครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 เป็นปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับรัฐศาสตร์ที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องราวต่างๆ มากมหาศาล เช่นเรื่องราวของชีวิตมนุษย์ที่อยู่ในสังคมร่วมกัน รวมทั้งเป็นองค์การทางการเมือง นับตั้งแต่ตั้งเผ่าพันธุ์ขนาดใหญ่ หรือ ชนเผ่า (Tribe) หลายพันปีมาแล้ว จวบจนกระทั่งมีรูปแบบการเมืองการปกครองขึ้นมา อาทิ ความเป็นนครรัฐ ความเป็นรัฐชาติ (Nation-state) และนำไปสู่การรวมตัวกันในรูปของหลายชาติ-รัฐ หรือหลายรัฐประชาชาติ (จิราโชค วีระสัยและคณะ, 2542 : 3)

รัฐศาสตร์ (Political Science) เป็นศาสตร์ที่เริ่มต้นในโลกตะวันตกในสมัยกรีกโบราณ ประมาณ 300-500 ปี หรือปลายศตวรรษที่ 5 ก่อนคริสต์ศักราช หรือประมาณ 2500 ปีมาแล้ว ในระยะเริ่มแรกเป็นเพียงแนวความคิดเชิงรัฐศาสตร์เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการปกครอง ทำให้เกิดความเป็นธรรม มีการดำรงชีวิตที่ดี สามารถบรรลุประโยชน์สุขร่วมกันของมนุษย์ในสังคม โดยหาวิธีในการจัดสรรอำนาจ และแบ่งปันผลประโยชน์ที่ดีและเหมาะสมที่สุดแก่ผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองในการบริหารและการจัดการสังคมการเมือง (Easton, D., 1960 : 35-36)

พุทธ-รัฐศาสตร์ (Buddhist-Political Science) คำว่า " พุทธ " ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน แปลว่า " ตรัสรู้ " หรือ " ผู้ตื่นแล้ว " คือผู้ประจักษ์ความจริงอันเป็นเหตุให้พ้นจากความทุกข์ทั้งปวง หรือ ผู้ตื่นจากความมัวเมาด้วยอำนาจของกิเลสและตัณหาต่าง ๆ ตามหลักพระพุทธศาสนาถือว่า ใครก็ตามที่มีความปรารถนาจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าและพยายามบำเพ็ญบารมี คือ คุณความดีต่าง ๆ โดยสมบูรณ์แล้ว ก็จะได้ตรัสรู้สัจธรรมเป็นพระพุทธเจ้าเช่นเดียวกับพระองค์ แต่การที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแต่ละองค์นั้น จะต้องบำเพ็ญบารมีนานแสนนาน ถ้าคนที่ไม่ม่จิตใจมั่นคง มุ่งมั่นอย่างเด็ดเดี่ยวแล้ว ก็ไม่มีทางจะสำเร็จได้ แนวคิดพุทธมีความแตกต่างจากแนวคิดจากศาสนาอื่นตรงที่ว่า มนุษย์ประเสริฐได้ด้วยการตรัสรู้ เป็นพระพุทธเจ้า สถานะนี้เกิดขึ้นกับทุกคนทุกชั้นวรรณะ ซึ่งมีความต่างจากศาสนาอื่นที่ว่า ชีวิตเป็นของพระเจ้า และเราจะเป็นมนุษย์ผู้ประเสริฐได้ก็ด้วยการเข้าร่วมเป็นหนึ่งเดียวกับพระเจ้าเท่านั้น

แนวคิดพุทธ-รัฐศาสตร์ จึงเป็นแนวคิดที่พยายามเสนอมุมมองการอยู่ร่วมภายใต้กรอบความคิดด้านการปกครองที่ตื่นรู้คือ พุทธะ ในปรัชญาพุทธศาสนา ที่มีคำสอนด้านการปกครองว่าด้วยเรื่องทศพิธราชธรรมและคุณธรรมอื่นๆ ที่ปรากฏเด่นชัด ปฏิบัติได้ผลจริง ไม่จำกัดกาล เช่น มงคล 38 ประการ และหลักอภิธานยธรรม สัมบุตติยธรรม 7 ประการ หลักพุทธธรรมที่ยกมานี้เป็นหลักรัฐศาสตร์เชิงพุทธ ที่นำไปลงมือปฏิบัติได้ผลอย่างแท้จริง กล่าวคือ ในอดีตกษัตริย์ของอินเดียที่โด่งดังพระองค์หนึ่งคือ พระอโศกมหาราช เป็นกษัตริย์องค์ที่สาม แห่งราชวงศ์โมริยะ ครองราชย์สมบัติ ณ นครปาฏลิบุตร ในช่วงต้นทรงปกครองแบบเผด็จการรุนแรง ปราบปราม เด็ดขาด ต่อมาพระองค์ทรงตื่นรู้ว่าการปกครองแบบเผด็จการรุนแรง เด็ดขาดประชาราษฎร์ก็รับไม่ได้และไม่พอใจ พระองค์เปลี่ยนรูปแบบการปกครอง ต่อมาทรงรับพระพุทธศาสนา ยึดหลักทศพิธราชธรรม ปกครองอาณาประชาราษฎร์ทรงยึดหลักเมตตา กรุณา เป็นหลัก และนำไตรสิกขา มาเป็นระเบียบและวิธีปฏิบัติในการปกครองตนเอง 3 วิธี คือ (1) ศีล ควบคุมกายวาจาให้เป็นปกติ ไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน (2) สมาธิ รักษาคุ้มครองจิตให้ตั้งมั่นในความดีงาม (3) ปัญญา ชัดเกลาคิดใจให้เข้าถึงความดีในขั้นที่ละเอียด เพื่อสร้างพลังความคิด ฉลาด รอบรู้ จะเห็นได้ว่า การแสวงหาอำนาจ การมีและการได้มาซึ่งอำนาจ หรือบุญบารมีนั้น เกิดขึ้นจากการปกครอง ควบคุม ดูแล รักษาตนเอง เป็นเบื้องต้นก่อน จากนั้นก็ใช้อำนาจบุญบารมีที่มีอยู่ในตนนั้น ปกป้องคุ้มครองให้บุคคลอื่นในสังคมได้ปฏิบัติตาม ควบคุมปกครองรักษาความสุขให้อยู่กับตัวเองได้นานเท่านั้น และช่วยเหลือบุคคลอื่นๆ ให้ได้รับประโยชน์สุข เป็นเครือข่ายขยายวงกว้างออกไปจากตนสู่คนอื่น จากบุคคลอื่นสู่สังคม จากสังคมสู่ประเทศ สู่นานาชาติ สู่มวลมนุษยชาติ เป็นลำดับต่อเนื่องตลอดไป พุทธ-รัฐศาสตร์ กล่าวคือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่เกี่ยวข้องกับการปกครอง การคุ้มครอง ควบคุม ดูแลตนเองและบุคคลอื่น ทั้งผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง ทำให้ได้นักปกครองที่ดี (Good government) และประชากรที่ดี (Good citizen) โดยอาศัยอำนาจความดีที่เกิดจากการประพฤติตนให้มี

คุณธรรม ใช้อำนาจนั้นในการปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นในรูปแบบของการบริหารจัดการบ้านเมือง ให้เกิดประโยชน์สุขแก่คนหมู่มาก โดยปราศจากผลประโยชน์ใดๆ เป็นที่ยอมรับและพอใจของทุกฝ่ายในสังคม ซึ่งจะอำนวยประโยชน์สุขให้ทั้งตนเองและบุคคลอื่น ในการอยู่ร่วมกันในสังคมและแห่งมวลมนุษยชาติ

บทสรุป

จากการที่ประเทศไทยได้ถือเอาพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย ปรากฏจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ซึ่งทำให้เห็นได้โดยชัดเจนว่า เป็นวิถีชีวิตของคนไทยโดยส่วนใหญ่ของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการเมืองการปกครองในหลายกรณีด้วยกัน ดังตัวอย่างที่ผู้ปกครองจะต้องยึดถือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการบริหารงาน หรือในการปฏิบัติหน้าที่ของตน ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนานักการปกครองว่าด้วยการนำเอาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนามาปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันในสังคม เป็นเรื่องของระบบการปกครอง พุทธวิธีการปกครอง ที่สอดคล้องกับหลักรัฐศาสตร์พื้นฐาน (กมล สมวิเชียร, 2516 : 57)

หลักการเมืองการปกครองในแนวทางพระพุทธศาสนานั้นจะต้องประกอบด้วยหลักการ สามัคคี เสมอภาค (ทางสถานภาพ ทางเพศ) การให้เกียรติ ศีลธรรม ซึ่งการปกครองในลักษณะนี้จะทำให้สังคมเจริญไม่ก้าวถอยหลังไปสู่ความเสื่อม พอหันกลับมาดูสังคมไทยในปัจจุบันในเรื่องการปกครองแล้ว จะเห็นได้ชัดว่ามันแตกต่างจากแนวทางการเมืองการปกครองแบบแนวทางพุทธศาสนาโดยสิ้นเชิง คำสอนของพระพุทธเจ้ามิได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อจะสร้างสถาบันทางการเมืองแบบใหม่และมีใช้เพื่อสถาปนาโครงสร้างทางการเมืองการปกครองใดขึ้นมา แต่มีจุดมุ่งหมายเพื่อหาทางแก้ปัญหาของสังคมโดยเริ่มที่ตัวบุคคลไปสู่สังคมและโดยการให้คำแนะนำหลักการทั่วไปบางอย่างที่จะช่วยให้สังคมนำมาใช้เพื่อมนุษยธรรมอันยิ่งใหญ่เพื่อปรับปรุงสวัสดิการของสมาชิกของสังคม และเพื่อแบ่งปันทรัพยากรให้เป็นไปอย่างยุติธรรมมีข้อจำกัดในการที่ระบบการปกครอง และเสริมสร้างความสุขและความไพเราะให้แก่ประชาชนเพื่อบรรเทาความทุกข์ทั้งปวงนั่นเอง

References

- กมล สมวิเชียร. (2516). **ประชาธิปไตยกับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.
- กรมการศาสนา. (2560). **แนวทางการดำเนินงานชุมชนคุณธรรมและขับเคลื่อนด้วยพลัง “บวร”**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เกษภา ผาทอง, และธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์, **พระพุทธศาสนากับการเมืองในสังคมไทย**. (2561). วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์ (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์) ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน 2561.

จิโรช วีระชัยและคณะ.(2542).**รัฐศาสตร์ทั่วไป**.กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2543). **อภัยวิถี: มิตร/ ศัตรู และการเมืองแห่งการให้อภัย**. กรุงเทพมหานคร:

คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง 100 ปี ชาตีกาล นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส

ปรีชา เรืองจันทร์. (2559). **การเมือง เศรษฐกิจ สังคม Politics, Economy and Society**. พิษณุโลก :

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์และคณะ(2534).**พระพุทธศาสนาเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ**.กรุงเทพมหานคร : ธรรมศาสตร์.

ณัฐญาณันท์ งามขา. (2552). **การเมืองแห่งอภัยวิถี กับความมุ่งมั่นปรารถนาที่ไกลกว่าเทววิทยาในสังคมการเมือง**.

รัฐศาสตร์สาร,30 (1).

พระครูภาวนาโพธิคุณ.(2554) **การเมืองวิถีพุทธ**. ขอนแก่นฯ : คลังนาวิทยา.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2554).**พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร:

พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.

พระราชวรมนี ประยุทธ์ ปยุตโต. (2526). **พระพุทธศาสนากับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล

คิมทอง.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2555). **การสำรวจสถานะทางสังคมและวัฒนธรรม พ.ศ. 2554**.กรุงเทพมหานคร:

คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.

Easton, D. (1960). **The Political System**. New York: Alfred A. Knoff.

Jerrold, S. (1967). **The new face of Buddha: Buddhism and Political power inSoutheast Asia**.

London: Victor Gollancz LTD.

Leopold, A. (1970). **The Land Ethics in a Sand Almanac County**. New York: Ballantine Books .p